

*Сердюк А. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов і методики викладання
Бердянського державного педагогічного університету*

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ ЛАТИНСЬКИХ АФОРИЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ЮРИДИЧНИХ І РЕЛІГІЙНИХ ФОРМУЛ)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню латинських крилатих висловів із погляду їхньої антропоцентричної природи. Вивчення мовних явищ через призму цього напрямку сприяло появі нових тенденцій у лінгвістиці. Особливо цікавими в цьому плані є дослідження фразеологізмів, яким притаманні оцінність, образність, емотивність, тобто ті властивості, якими наділяє людина свої висловлювання. Серед стійких виразів окреме місце займають юридичні формули, особливість яких полягає у відсутності емотивності, безобразності тощо. Ці фактори часто стримують мовознавців від детального антропоцентричного аналізу. Метою розвідки є дослідження сталих виразів із компонентом *ius* в аспекті їхнього людиноцентризму. За даними етимологічних джерел, лексема *ius* має у своєму значенні сему «релігійна формула, що має силу закону». Спираючись на це, автор вважає за доцільне включити до предмета дослідження як процесуальні, так і релігійні формули. З урахуванням розроблень у галузі антропоцентричної фразеології вибрані вислови було поділено за ступенем їхньої антропоцентричності. Унаслідок проведеного аналізу встановлено, що для латинських юридичних і культових формул із компонентом *ius* є характерними полярні тенденції: автором виявлено значну кількість широкоантропоцентричних і досить велике число малоантропоцентричних фразеологізмів. Щодо середньоантропоцентричних формул, то вони є одиничними.

Отримані результати дослідження свідчать про важливе місце латинських процесуальних і культових формул у фразеологічній картині світу та про досить високий рівень їхньої антропоцентричності. Це вказує на значний вплив людини на формування актів і постулатів, з одного боку, та на вплив юриспруденції та релігії на формування мовної картини світу, з іншого боку.

Ключові слова: фразеологізм, антропоцентризм, юридична формула, процесуальна формула, релігійна формула, культова формула.

Постановка проблеми. Дослідження фразеологічних висловів є невичерпним, а отже – завжди актуальною темою для мовознавців. Є багато різноманітних підходів до вивчення фразем, серед яких одним із актуальних є антропоцентричний. Вивчення мовних явищ через призму цього напрямку сприяло появі нових тенденцій у лінгвістиці. Антропоцентрична фразеологія є особливо цікавою та перспективною через оцінність, образність, емотивність та інші властивості, притаманні стійким висловам.

Метою статті є аналіз латинських крилатих висловів із погляду їхньої антропоцентричної природи (на матеріалі юридичних і релігійних формул).

Виклад основного матеріалу. Серед стійких виразів окреме місце займають юридичні формули, особливість яких полягає у відсутності названих вище характеристик. Ці факто-

ри часто стримують мовознавців від детального антропоцентричного аналізу. Втім, за нашою гіпотезою, цьому виду фразеологізмів також є властивим антропоцентризм. Враховуючи великий обсяг фразеологічного корпусу юриспруденції, ми зупинились на формулах із компонентом *ius* «право». За даними етимологічних джерел, ця лексема має у своєму походженні сему «релігійна формула, що має силу закону» [6, с. 587]. На думку авторів словника, це слово служить на позначення ритуального очищення [6, с. 589]. Спираючись на це, ми вважаємо за доцільне включити у поле нашого дослідження не лише юридичні, але й релігійні формули.

Антропоцентризм як метод втілено у досить великій кількості досліджень, в основу яких покладено вивчення екстралінгвістичних факторів, зокрема діяльності людини в політичній, економічній, релігійній, культурній та інших сферах життя. Відомо, що теоретичні засади антропоцентризму були закладені В. фон Гумбольдтом, який писав: «Мова народу – це його дух, і дух народу – це його мова» [1, с. 68]. Філософія мови, розроблена вченим, знайшла свій подальший розвиток у працях багатьох мовознавців (О. Потебні, Е. Бенвеніста, Ю. Апресяна, Г. Гійома, О. Селіванової та інших лінгвістів). Заслужують на увагу також останні розвідки українських мовознавців. Наприклад, Ю. Крочук, аналізуючи різноманітні підходи до вивчення національно-культурної специфіки фразеологізмів, доходить висновку, що не лише людина впливає на мову, але й мова формує особистість [2]. О. Норенко у своєму дослідженні розробляє класифікацію культурних кодів образів антропоцентричних фразеологізмів [4]. Л. Романюк, вивчаючи просторові відношення, виявляє закономірності застосування категорії локативності у фразеології і стверджує, що антропоцентризм визначає характер української фразеології та відтворює у собі «онтологічну сутність біологічної різностатевості людини та симетрію її біологічного устрою» [5, с. 49–53]. Цікавим, на наш погляд, є підхід до вивчення фразеологізмів в аспекті їхньої антропоцентричності, розроблений А. Марковською. Вона розробила класифікацію фразеологізмів згідно із значенням компонентів фразеологічного звороту, поділивши їх на широкоантропоцентричні, середньоантропоцентричні та малоантропоцентричні. Дослідник вважає, що антропоцентризм виступає принципом концептуалізації, який полягає у впливі людини на профілювання фразеологічних понять [3].

Незважаючи на досить значну кількість праць, виконаних в антропоцентричному напрямі, залишається відкритою низка питань, серед яких є проблема впливу складників на формування антропоцентризму юридичних і релігійних формул.

Отже, актуальність нашої розвідки зумовлена необхідністю дослідження антропоцентричної природи емоційно нейтральних фразеологізмів латинської мови.

На підставі цього формулюємо мету нашої розвідки: дослідити та класифікувати за ступенем людиноцентризму сталі вислови з компонентом *ius*.

Беручи за основу класифікацію А. Марковської, ми поділяємо вибрані нами формули, враховуючи специфіку процесуальних і релігійних висловів і трансформуючи цю класифікацію відповідно до предмета нашої розвідки [3].

Отже, до широкоантропоцентричних ми зараховуємо фразеологічні звороти на позначення такого:

1) дій, бажань, почуття людини тощо: а) дії: *iura dāre* (чинити правосуддя); *iura pondēre* (зважувати права); *iura statuere* (встановлювати права); *ius abutendi* (право зловживати); *ius dividendi* (право заповідати нерухомість); *ius bellum dicendi* (право оголошувати війну) та інше; б) стосунки між людьми: *iure naturae aequum est neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletiorē* (за природним правом є справедливим, щоб ніхто на збагачувався коштом іншого або внаслідок заповідної йому шкоди); *iuris praescripta sunt haec, honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere* (приписи права такі: жити чесно, не шкодити іншому і кожному віддавати належне) та інше. До цієї групи зараховуємо також формули на позначення становища жінки та стосунків між нею і чоловіком: *in multis iuris nostri articulis deterior est condicio feminārum quam masculōrum* (з багатьох розділів нашого права становище жінок гірше становища чоловіків) та інше;

2) вірувань, культових дій, обрядів тощо: *iurisprudentia est divinārum atque humanārum rerum notitia; iusti atque iniusti scientia* (юриспруденція – це знання речей божественних і людських; це наука про справедливість і несправедливість); *iuramentum est affirmatio vel negatio de aliquo, attestatiōne sacrae rei firmata* (присяга є ствердженням або запереченням чогось, підтверджена посиланням на священну річ) та інше;

3) титулу, посади: *iure coronae* (по праву корони); *ius angariae* (право господаря маєтку вимагати службу від васала); *iuratōres sunt iudices facti* (присяжні є, по суті, суддями) та інше;

4) сімейних стосунків: *ius aenesciae* (право старшинства); *iure proprio familiam dicimus plures personas, quae sunt sub unius potestate aut natura aut iure subiectae, ut puta patrem familias, matrem familias, filium familias, filiam familias quique deinceps vicem eorum sequuntur, ut puta nepotes et neptes et deinceps* (родиною, за приватним правом, ми називаємо безліч осіб, що підкорюються єдиній владі або за природою, або за правом, як, наприклад, батько сімейства, мати сімейства, син сімейства, дочка сімейства й ті, хто далі йдуть за ними, як, наприклад, онуки й онучки і так далі); *ius trium liberōrum* (право трьох дітей, тобто особливі права, привілеї та імунітети, які римське право надавало батькові трьох і більше дітей) та інше.

До середньоантропоцентричних фразеологізмів А. Марковська зараховує соматичні фразеологізми, фразеологізми із зоо- та флорокомпонентами [3, с. 103–105]. Такі фразеологізми є спорадичними у нашій розвідці: *iuramentum corporālis* (тілесна присяга (яку приносили на Біблії)).

До групи малоантропоцентричних фразеологізмів входять стійкі вислови з компонентами, що позначають таке:

1) природу: а) органічний і неорганічний світ: *iura naturae sunt immutabilia* (закони природи незмінні) та інше; б) неживу природу: *naturali iure omnium communia sunt ilia: aēr, aqua profluens, et mare, et per hoc litōra maris* (природне право, безумовно, є спільним для всіх: повітря, плинна вода і море, а отже, й береги моря) та інше;

2) предмети: а) майно: *iura ad rem* (майнові права); *iura in re* (права у майні); *iura in re aliena* (права на чужі речі); *iura praediorum* (права на нерухомість) тощо; б) зброю: *ius armōrum* (право на зброю); *ius gladii* (право меча) та інше.

Отже, ми маємо підстави стверджувати, що для юридичних і релігійних формул притаманний антропоцентризм, незважаючи на особливості офіційного стилю. Про це свідчить наявність у фразеологічному корпусі значної кількості широкоантропоцентричних формул. Однак названі вище характеристики впливають також на наявність малоантропоцентричних фразеологізмів.

Висновки. Отримані результати дослідження свідчать про важливе місце латинських процесуальних і культових формул у фразеологічній картині світу та про досить високий рівень їхньої антропоцентричності. Це вказує на значний вплив людини на формування актів і постулатів, з одного боку, та на вплив юриспруденції та релігії на формування мовної картини світу, з іншого боку.

Перспективою наших подальших розвідок вважаємо дослідження латинських формул із соматичним компонентом для аналізу природи середньоантропоцентричних стійких висловів.

Література:

1. Гумбольдт В. фон. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человечества. *Избранные труды по языкознанию* / Ред. Г.В. Рамишвили. Москва: «Прогресс», 2000. С. 37–298.
2. Крочук Ю. Антропоцентричні основи дослідження фразеологізмів у мовній картині світу. *Young Scientist*. № 1 (53). January, 2018. С. 723–726.
3. Марковська А. Антропоцентризм у фразеологізмах сучасної німецькомовної та україномовної преси. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2015. Вип. 13. С. 101–110.
4. Норенко О. Антропоцентризм як вектор розвитку сучасного мовознавства. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: «Філологія (мовознавство)»*. Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2014. Вип. 20. С. 128–133
5. Романюк Л.В. Антропоцентризм просторових відношень в українській фразеології (на матеріалі фразеологізмів функціонально-семантичного поля локативності). *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія: «Філологія»*. 2013. № 1048 (67). С. 49–53.
6. Ernout A., Meillet A. *Dictionnaire étymologique de la langue latine*. Paris: Librairie C. Klincksieck, 1951. 825 p.

Сердюк А. М. Антропоцентризм латинських афоризмів (на матеріалі юридических і релігійозних формул)

Аннотация. Стаття посвячена дослідженню латинських крылатих виражений с точки зрення их антропоцентрической природы. Изучение языковых явлений сквозь призму этого направления способствовало появлению новых тенденций в лингвистике. Особенно интересными в этом плане являются исследования фразеологизмов, обладающих оценочностью, образностью, эмотивностью, то есть свойствами, которыми человек наделяет свои высказывания. Среди устойчивых выражений отдельное место занимают юридические формулы, особенность которых заключается в отсутствии эмотивности, безобразности и прочего. Эти факторы сдерживают языковедов от детального антропоцентрического анализа. Целью статьи является исследование устойчивых выражений с компонентом *ius* с точки зрення их человекоцентризма. По данным этимологических источников, лексема *ius* имеет в своем значении сему «религиозная формула, имеющая

силу закона». Исходя из этого, автор считает целесообразным включить в предмет исследования как процессуальные, так и религиозные формулы. С учетом разработок в области антропоцентрической фразеологии выбранные выражения были разделены по степени их антропоцентричности. В результате проведенного анализа установлено, что для латинских юридических и культовых формул с компонентом *ius* характерны полярные тенденции: автором обнаружено значительное количество широкоантропоцентрических и достаточно большое число малоантропоцентрических фразеологизмов. Что касается среднеантропоцентрических формул, то они единичны.

Полученные результаты исследования свидетельствуют о важном месте латинских процессуальных и культовых формул во фразеологической картине мира и о достаточно высоком уровне их антропоцентричности. Это указывает на значительное влияние человека на формирование законодательных актов и религиозных постулатов, с одной стороны, и на влияние юриспруденции и религии на формирование языковой картины мира, с другой стороны.

Ключевые слова: фразеологизм, антропоцентризм, юридическая формула, процессуальная формула, религиозная формула, культовая формула.

Serdiuk A. Anthropocentrism of Latin aphorisms (on the material of legal and religious formulas)

Summary. The article is devoted to the study of Latin idioms in terms of their anthropocentric nature. The study of linguistic phenomena through the prism of this direction contributed to the emergence of new trends in linguistics. Par-

ticularly interesting in this regard there is the study of idioms, which are characterized by appreciation, imagery, emotionality, that is, those properties that the person gives his statements. Among the stable expressions, a separate place is occupied by legal formulas, which peculiarity is the absence of emotionality, ugliness, etc. These factors often restrain linguists from detailed anthropocentric analysis. The purpose of the investigation is to study stable expressions with the component *ius* in terms of their humanocentrism. According to the etymological sources a token *ius* has, in its meaning, a “religious formula that has the force of law”. Based on this, the author considers it expedient to include in the subject of research both procedural and religious formulas. Taking into account the researches in the field of anthropocentric phraseology, the selected expressions were divided according to the degree of their anthropocentricity. As a result of the analysis, it is established that Latin legal and religious formulas with component *ius* are characterized by polar tendencies: the author finds a significant number of widely anthropocentric and rather large number of non-anthropocentric phraseologisms. As for the average anthropocentric formulas, they are unitary. The obtained results of the research testify to the importance of Latin procedural and religious formulas in the phraseological picture of the world and the rather high level of their anthropocentricity. It proves the significant influence of a person on the formation of acts and postulates, on the one hand, and on the influence of jurisprudence and religion on the formation of the language picture of the world, on the other hand.

Key words: phraseologism, idiom, anthropocentrism, legal formula, procedural formula, religious formula.